

Karol Siemaszko

- ▶ Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
(Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland)
- ▶ e-mail: karolsiemaszko@wp.pl
- ▶ ORCID: 0000-0002-9241-7094

DOI: 10.15290/mhi.2024.23.02.18

ZASADY WYŁANIANIA CZŁONKÓW EMIGRACYJNEJ RADY NARODOWEJ (1939–1990)

Abstrakt

Rada Narodowa została powołana na mocy wydanego 9 grudnia 1939 roku dekretu O utworzeniu Rady Narodowej i pełniła funkcję emigracyjnego *quasi*-parlamentu do czasu podziału polskiej emigracji niepodległościowej w 1954 roku na obóz skupiony wokół prezydenta Augusta Zaleskiego i stronników Rady Trzech. Po prawie 20 latach przerwy instytucję tę odtworzono w 1973 roku, a więc już po zjednoczeniu obu ośrodków emigracyjnych, a jej funkcjonowanie oparto na nowych zasadach określonych przez dekret z 29 maja 1973 roku.

Celem badawczym było wykazanie, że od połowy lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku próbowano w łonie władz emigracyjnych podejmować działania legislacyjne, które miały zaradzić „deficytowi demokracji” w wyłanianiu organów emigracyjnego państwa polskiego i włączyć w ten proces szerszą grupę polskich emigrantów. Opierając się na przepisach dekretu z 9 grudnia 1939 roku, dekretu z 29 maja 1973 roku oraz trzech ordynacji wyborczych do Rady Narodowej kolejno z 1977, 1983 i 1988 roku autor omawia procedurę powoływania członków tego emigracyjnego *quasi*-parlamentu. Pierwsza część pracy została poświęcona Radzie Narodowej funkcjonującej w okresie wojny i w pierwszej dekadzie po jej zakończeniu. Natomiast w dalszej części pracy podjęto próbę omówienia przepisów regulujących sposób wyłaniania członków Rady Narodowej odtworzonej po zjednoczeniu obu konkurujących dotychczas z sobą ośrodków emigracji niepodległościowej w drugiej połowie lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku.

Słowa kluczowe: Rada Narodowa, emigracja polityczna, ordynacje wyborcze

RULES FOR ELECTION OF MEMBERS OF THE EMIGRE NATIONAL COUNCIL (1939–1990)

Abstract

The National Council was established pursuant to the decree “On the Establishment of the National Council” issued on December 9, 1939, and served as an émigré quasi-parliament until the Polish independence emigration was divided in 1954 into a group gathered around President August Zaleski and supporters of the Council of Three. After a break of almost 20 years, this institution was recreated in 1973, i.e. after the unification of both emigration centres and its functioning was based on new principles defined by the decree of May 29, 1973.

The research goal was to demonstrate that since the mid-1970s, attempts had been made by the emigration authorities to take legislative action to remedy the “democratic deficit” in selecting the bodies of the Polish emigration state and to include a wider group of Polish emigrants in this process. Based on the provisions of the decree of December 9, 1939, the decree of May 29, 1973 and three electoral regulations for the National Council from 1977, 1983 and 1988, the author discusses the procedure for appointing members of this émigré quasi-parliament. The first part of the work was devoted to the National Council functioning during the war and in the first decade after its end. However, in the further part of the work, an attempt was made to discuss the regulations governing the method of selecting members of the National Council, which was recreated after the unification of the two previously competing centres of independence emigration in the second half of the 1970s.

Key words: National Council, political emigration, electoral regulations

1. Wstęp

Działalność emigracyjnych władz polskich od dawna budzi zainteresowanie badaczy, nie tylko historyków, ale także historyków prawa. Literatura dotycząca wskazanej tematyki jest niezwykle bogata. Powstawały dotychczas prace dotyczące między innymi konstytucyjnych ram funkcjonowania władz na uchodźstwie¹ oraz życia politycznego emigracji niepodległościowej². Należy odnotować także publikacje poświęcone

¹ Por. W. Rostocki, *Pięćdziesiąt pięć lat mocy obowiązującej konstytucji kwietniowej. Ustrój władzy państwowej w ustawie zasadniczej i praktyce*, Lublin 2002.

² Por. A. Friszke, *Życie polityczne emigracji*, Warszawa 1999.

biografiom i działalności politycznej prezydentów Rzeczypospolitej na uchodźstwie³. Nie brakuje również prac poświęconych stosunkowi władz emigracyjnych do sytuacji w kraju po przejęciu władzy przez partię komunistyczną⁴. Omówiono już także działalność takich instytucji uchodźczego państwa, jak choćby Sąd Obywatelski w Londynie⁵. Bogatą literaturę posiada także Rada Narodowa, a więc emigracyjny *quasi*-parlament⁶.

Bez wątpienia zatem obszar badawczy związany z działalnością władz na uchodźstwie nie jest nieznany, wręcz przeciwnie – jest on dość gruntownie zbadany. Niemniej wydaje się, że warto przyrzeć się szczegółowym regulacjom powoływania członków Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej, jest to bowiem ciekawy przykład swoistej „ewolucji ustrojowej” emigracyjnego państwa. Celem pracy jest zatem omówienie i analiza przepisów regulujących sposób wyłaniania członków emigracyjnego *quasi*-parlamentu oraz przedstawienie zmian, jakie zachodziły w tym obszarze na przestrzeni 50 lat funkcjonowania uchodźczego państwa.

We wstępnej części rozważań zastrzec także wypada, że niniejsza praca została poświęcona zasadom wyłaniania członków Rady Narodowej. W jej ramach nie mieszczą się zatem zasady wyboru innych organów przedstawicielskich działających na emigracji. Mowa tu przede wszystkim o związanej z prezydentem Augustem Zaleskim

³ H. Taborska, M. Fleming, A. Rzegocki (red.), *Prezydenci i rządy RP na uchodźstwie 1939–1990*, Kraków–Londyn 2013; także: R. Habielski (red.), *Poczet prezydentów Rzeczypospolitej na uchodźstwie w latach 1939–1990*, Białystok 2015; także: M. Wierzbicki, *Człowiek z Polski. Prezydent RP Kazimierz Sabbat (1913–1989) i polska emigracja niepodległościowa*, Warszawa 2019.

⁴ Zob. T. Wolsza, *Rząd RP na obczyźnie wobec wydarzeń w kraju 1945–1950*, Warszawa 1998.

⁵ K. Siemaszko, *Sąd Obywatelski w Londynie. Organizacja i orzecznictwo*, Poznań 2013.

⁶ Zajmowali się dotychczas problematyką Rady Narodowej Rzeczypospolitej: R. Turkowski, *Dzieje parlamentaryzmu polskiego na uchodźstwie 1945–1972*, Warszawa 2001; także: idem, *Parlamentaryzm polski na uchodźstwie 1973–1991*, Warszawa 2002; E. Duraczyński, R. Turkowski, *O Polsce na uchodźstwie. Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1939–1945*, Warszawa 1998; G. Kulka, *Komisje prawno-ustrojowe Rady Narodowej RP na emigracji w latach 1939–1991*, Warszawa 2009. Obok tych fundamentalnych prac należy wymienić także prace drobniejsze, jak na przykład M. Żytkowicz, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Jedności Narodowej 1939–1945*, [w:] *Między Konstytucją Nihil Novi a ustawodawstwem nowoczesnej demokracji. Parlamentaryzm Polski w XVI–XX wieku*, red. H. Gmiterek, S. Piątkowski, J. Wrona, Radom 2005, s. 157–163 oraz ibidem: M. Szumiło, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1949–1991. Parlamentaryzm na uchodźstwie*, s. 189–197, a także R. Turkowski, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1939–1945*, [w:] *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej*, red. Z. Bażyński, Londyn 1994, s. 386–454.

Radzie Rzeczypospolitej, której członkowie częściowo byli wybierani w wyborach powszechnych⁷, oraz związanej z Radą Trzech Radą Jedności Narodowej.

Warto przypomnieć, że ostatni Sejm i Senat II Rzeczypospolitej został rozwiązany mocą dekretu prezydenta z dnia 2 listopada 1939 roku. Izby ustawodawcze rozwiązano, gdyż prezydent uznał, że te „wybrane w 1938 roku nie zadośćuczyniły potrzebom państwa”⁸. Rozwiązanie parlamentu było podyktowane niewątpliwie względami politycznymi, bowiem prezydent na mocy art. 79 ust. 2 konstytucji miał możliwość przedłużenia kadencji izb do czasu zawarcia pokoju, a także zwoływania izb ustawodawczych w zmniejszonym składzie.

Ponadto sejm i senat V kadencji na ostatnim posiedzeniu 2 września 1939 roku zmienił swój regulamin, określając, że zmniejszony skład sejmu będą stanowili marszałek i 40 posłów, natomiast zmniejszony skład senatu – marszałek i 18 senatorów. Władysław Pobóg-Malinowski uważał, że prawdziwą przyczyną rozwiązania izb ustawodawczych była potrzeba stworzenia podstawy dla powołania emigracyjnego *quasi*-parlamentu, czyli Rady Narodowej⁹. Również współcześnie upatruje się przyczyn rozwiązania sejmu i senatu oraz zastąpienia tych organów Radą Narodową w ówczesnym klimacie politycznym i dążeniach do rozliczenia klęski wrześniowej¹⁰.

2. Rada Narodowa w okresie II wojny światowej

Rada Narodowa została powołana na mocy wydanego 9 grudnia 1939 roku dekretu O utworzeniu Rady Narodowej¹¹. Dekret ten był wielokrotnie nowelizowany. Po raz pierwszy już 21 grudnia 1939 roku, kiedy zmieniono nazwę organu na „Radę Narodową Rzeczypospolitej Polskiej”¹².

⁷ Pierwsze wybory do Rady Rzeczypospolitej Polskiej odbyły się 7 listopada 1954 roku, wzięło w nich udział 4661 osób, wybory pośrednie do Rady Jedności Narodowej odbyły się w czerwcu i lipcu 1962 roku, por. A. Friszke, *Życie polityczne...*, Warszawa 1999, s. 202–203, 292–293.

⁸ „Monitor Polski” 1939 nr 245, poz. 1.

⁹ W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945*, t. III, Londyn 1960, s. 87.

¹⁰ D. Górecki, *Polskie naczelne władze państwowe na uchodźstwie w latach 1939–1990*, Warszawa 2002, s. 23; także: R. Turkowski, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej...*, s. 386.

¹¹ Dz.U. 1939 nr 104, poz. 1008.

¹² Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 grudnia 1939 roku o zmianie nazwy „Rada Narodowa” na nazwę „Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej” (Dz.U. 1939 nr 105, poz. 1009).

Zgodnie z przepisami dekretu Rada była organem doradczym prezydenta i rządu, a w jej skład miało wchodzić co najmniej 12, lecz nie więcej niż 24 członków. Wszyscy członkowie byli mianowani przez prezydenta na wniosek Prezesa Rady Ministrów. W literaturze krytycznie oceniano skład pierwszej Rady Narodowej, podkreślając, że zabrakło w niej przedstawicieli mniejszości narodowych, takich jak Białorusini czy Ukraińcy¹³. Warto dodać, że szczególnie silnie włączeniu do składu Rady radnych pochodzenia ukraińskiego czy białoruskiego sprzeciwiali się politycy Stronnictwa Narodowego¹⁴. Podkreśla się również, że sama nazwa organu „Rada Narodowa” sugerowała odejście od lansowanej w konstytucji z 1935 roku koncepcji państwa narodowościowego na rzecz powrotu do koncepcji państwa narodowego¹⁵.

Liczba członków Rady systematycznie rosła. Już w 1942 roku zwiększono ich liczbę do minimum 22, a najwyżej 32¹⁶. W 1945 roku ponownie zwiększono liczbę członków, wskazując, że organ ten liczy co najmniej 25, a najwyżej 40 członków. W tym samym dekrete wprowadzono wymóg *quorum*, ustalając że dla ważności uchwał Rady konieczny jest udział „więcej niż połowy ogólnej liczby członków”¹⁷. Kolejny raz dokonano zmian w liczebności Rady dekretem z 20 sierpnia 1948 roku, obniżając tym razem dolną granicę liczebności tego gremium. Wskazano bowiem, że Rada liczy co najmniej 15 członków, a najwyżej 40. Obniżono także wymóg *quorum* wskazując, że wystarczająca jest obecność 1/3 składu Rady dla ważności uchwał¹⁸. Znacząco zwiększono liczebność Rady dekretem z 29 kwietnia 1949 roku. Ustalono bowiem, że Rada liczy co najmniej 30 członków, a najwyżej 65.

Pierwotnie przepisy dekretu z 9 grudnia 1939 roku nie przewidywały możliwości zwolnienia członka Rady. Stosowny przepis przewidujący taką możliwość wprowadzono

¹³ W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza Historia...*, s. 87–88.

¹⁴ W. Rostocki, *Pięćdziesiąt pięć lat...*, s. 114.

¹⁵ Ibidem, s. 114.

¹⁶ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 stycznia 1942 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powstaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1942 nr 2, poz. 3).

¹⁷ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1945 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1945 nr 2, poz. 3).

¹⁸ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 sierpnia 1948 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1948 nr 3, poz. 4).

dopiero dekretem prezydenta z 27 marca 1940 roku¹⁹. Dodany art. 5a ust. 2 dekretu wskazywał, że prezydent obligatoryjnie zwalnia członka Rady w przypadku zrzeczenia się przezeń swojego stanowiska, powołania członka Rady na jedno z stanowisk rządowych, a także w wypadku, gdy Sąd Honorowy Rady orzekł, że członek jest „niegodny piastowania tego stanowiska”, a orzeczenie to zostało zatwierdzone przez Radę. Dekretem z 12 sierpnia 1940 roku dodano kolejną okoliczność skutkującą zwolnieniem z członkostwa w Radzie, a mianowicie „zaistnienie okoliczności, uniemożliwiających członkowi Rady przez dłuższy czas udział w jej pracach”, przy czym zaistnienie takich okoliczności musiało być stwierdzone przez samą Radę w drodze właściwej uchwały.

Warto wskazać także, że dekretem prezydenta z 20 września 1940 roku²⁰ przyznano członkom Rady, którzy sprawowali swoje obowiązki przynajmniej przez rok, specjalne zaopatrzenie finansowe przez czas trwania wojny w wypadku rozwiązania Rady. Tego typu rozwiązanie należy uznać za zrozumiałe w trudnych warunkach wojennych.

W czasie wojny funkcjonowały dwie Rady. Pierwsza Rada Narodowa działała do 3 września 1941 roku. Rada kolejnej kadencji została powołana w 3 lutego 1942 roku i funkcjonowała do 21 marca 1945 roku²¹. W literaturze podkreśla się, że skład rady drugiej kadencji bardziej odzwierciedlał istnienie koalicji partii stanowiących polityczną podstawę rządu, uwzględniono także dwóch reprezentantów mniejszości żydowskiej²².

3. Okres powojenny

Radę III kadencji powołano dopiero w 13 września 1948 roku, a zakończyła ona swoją kadencję w 1951 roku. Ostatnia przed rozłamem w łonie emigracji Rada funkcjonowała w latach 1951–1954²³. W niemal dwudziestoletnim okresie rozbitcia ośrodków emigracyjnych na dwa konkurencyjne obozy skupione wokół osoby prezydenta Augusta Zaleskiego oraz generała Władysława Andersa funkcjonowały dwa różne

¹⁹ Dz.U. 1940 nr 7, poz. 18.

²⁰ Dz.U. 1941 nr 6, poz. 11.

²¹ R. Turkowski, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej...*, s. 415 i 439.

²² A. Friszke, *Życie polityczne emigracji*, Warszawa 1999, s. 17.

²³ M. Szumiło, *Rada Narodowa...*, s. 190–193.

gremia przedstawicielskie. W wypadku obozu Rady Trzech była to Rada Jedności Narodowej, natomiast w strukturach obozu tak zwanego Zamku funkcjonowała Rada Rzeczypospolitej, która była bezpośrednim następcą Rady Narodowej²⁴, zaś od 1971 roku powołana na „okres przejściowy” Rada Stanu²⁵.

Śmierć prezydenta Augusta Zaleskiego oraz objęcie urzędu przez Stanisława Ostrowskiego zakończyła podział emigracji niepodległościowej na ośrodek skupiony wokół tak zwanego Zamku oraz na ośrodek Rady Trzech i Egzekutywy Zjednoczenia Narodowego. 8 lipca 1972 roku Rada Trzech postanowiła przekazać swoje uprawnienia prezydentowi Ostrowskiemu i jednocześnie rozwiązała ciało kolegialne swojego ośrodka – Radę Jedności Narodowej, udzieliła także dymisji Egzekutywie Zjednoczenia Narodowego²⁶. Na marginesie warto zaznaczyć, że warunków zjednoczenia obu środowisk nie zaakceptowała część stronnictw skupionych wokół obozu Zjednoczenia Narodowego, przede wszystkim Stronnictwo Narodowe²⁷.

Zasady porozumienia zjednoczeniowego przewidywały powołanie przedstawicielstwa narodowego, w skład którego mieli wejść członkowie delegowani przez stronnictwa i ugrupowania polityczne, członkowie wybrani w głosowaniu powszechnym przez społeczeństwo emigracyjne w Wielkiej Brytanii, członkowie wybrani przez emigrantów w innych krajach, przedstawiciele głównych organizacji społecznych, kombatanckich, kulturalnych, naukowych oraz wyznaniowych i młodzieżowych, a ponadto członkowie wyznaczeni przez prezydenta²⁸. Już zatem w trakcie rozmów scaleniowych przewidywano, że część członków nowej Rady Narodowej będzie pochodziła z wyboru.

Rada Narodowa została reaktywowana na mocy dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 maja 1973 roku²⁹. Był to zupełnie nowy dekret, w sposób wyraźny uchylający

²⁴ Dekret Prezydenta RP z 9 grudnia 1953 roku o zmianie dekretu prezydenta RP z 9 grudnia 1939 roku (Dz.U. 1953 nr 3, poz. 6) zmieniał nazwę „Rada Narodowej” na „Rada Rzeczypospolitej”.

²⁵ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 5 listopada 1971 r. o powołaniu Rady Stanu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1971 nr 4, poz. 2).

²⁶ *Scalenie Obozu Niepodległościowego. Fakty i Dokumenty*, Londyn 1973, s. 4.

²⁷ A. Friszke, *Życie polityczne...*, s. 378–379.

²⁸ Ibidem, s. 10.

²⁹ Dz.U. 1973 nr 3, poz. 4.

dekret z 9 grudnia 1939 roku o powołaniu Rady Narodowej oraz dekret z 5 listopada 1971 roku o powołaniu Rady Stanu Rzeczypospolitej Polskiej. W myśl art. 1 tego dekretu Rada miała funkcjonować aż do odzyskania przez Polskę niepodległości, na podstawie statutu stanowiącego załącznik do omawianego aktu. Szczegółowe uregulowania dotyczące funkcjonowania Rady przeniesiono zatem do wskazanego powyżej statutu.

Przepisy statutu wskazywały między innymi, iż członkiem Rady może być tylko osoba, która ukończyła 21 lat, posiada obywatelstwo polskie lub zachowała prawa obywatela polskiego na mocy dekretu z 5 marca 1973 roku o zachowaniu przez emigrantów polskich praw obywateli polskich³⁰. Zgodnie ze statutem członkami tego gremium nie mogli natomiast zostać funkcjonariusze państwowi, z wyjątkiem członków Rady Ministrów i podsekretarzy stanu, a także prezes Najwyższej Izby Kontroli i członkowie jej kolegium, osoby które posiadały paszporty konsularne Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, a także osoby, które otrzymywały świadczenia pieniężne z tytułu swej pozycji lub postawy politycznej od cudzych rządów lub instytucji, które są ekspozyturami bądź narzędziami działania politycznego lub wojskowego tych rządów. Ten ostatni zapis był niewątpliwie wynikiem szczególnego wyczulenia władz emigracyjnych na płatną współpracę z obcymi państwami, które w znacznym stopniu było wynikiem ujawnienia tak zwanej afery Bergu.

4. Wybory powszechne do Rady Narodowej

Pierwsze powszechne wybory do Rady Narodowej odbyły się dopiero w 1978 roku, a więc po kilku latach przygotowań. Prace nad nową ordynacją wyborczą prowadziła już jednak pierwsza poźjednoczeniowa Rada, pochodząca jeszcze z nominacji. Na jej XV posiedzeniu w dniu 13 lutego 1977 roku ostatecznie przegłosowano projekt nowej ordynacji referowany przez Bohdana Podoskiego³¹. W myśl ordynacji ogłoszonej w formie dekretu prezydenta w dniu 16 lipca 1977 roku w skład liczącej ogółem 105 członków Rady Narodowej wchodziło 30 radnych pochodzących z wyborów przeprowadzonych na obszarze Wielkiej Brytanii³².

³⁰ Dz.U. 1973 nr 1, poz. 1.

³¹ Komunikat PAT dot. XV posiedzenia Rady Narodowej RP, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, sygn. 701/9/13. Warto dodać, iż przeciwko projektowi ordynacji głosowało jedynie dwoje radnych.

³² Dz.U. 1977 nr 2, poz. 2.

Ordynacja przewidywała wybory pośrednie. Członkowie Rady Narodowej pochodzący z elekcji mieli być wybrani przez Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii, delegaci na zjazd byli zaś wybierani w wyborach bezpośrednich równych i tajnych. Czynne prawo wyborcze w wyborach delegatów przysługiwało wszystkim obywatelom polskim i osobom polskiego pochodzenia, które ukończyły 18 lat, a bierne prawo wyborcze tym osobom, które ukończyły 21 lat. Dekret przewidywał dwie formy głosowania w obwodach, mianowicie wybór delegatów mógł być dokonany albo na zgromadzeniu powszechnym zwołanym w danym obwodzie wyborczym lub poprzez głosowanie w lokalach wyborczych. Wybory delegatów na zjazd zarządzał prezydent w terminie co najmniej 90 dni przed terminem Ogólnego Zjazdu Polaków w Wielkiej Brytanii.

Kandydaci na delegatów mogli być zgłaszani w czasie zgromadzenia powszechnego przez każdego jego uczestnika, a jeśli wybory w danym obwodzie odbywały się w formie głosowania w lokalach, kandydatów należało zgłosić nie później niż na 14 dni przed terminem głosowania. Wówczas kandydat winien zyskać również poparcie co najmniej 5 wyborców posiadających miejsce zamieszkania w danym obwodzie. Ordynacja dopuszczała głosowanie korespondencyjne, w którym mogli brać udział jedynie wyborcy zamieszkujący w miejscowościach pozbawionych lokalu wyborczego lub którzy z powodu choroby albo innej uzasadnionej przyczyny nie mogli oddać głosu osobiście. Przepisy dekretu przewidywały, iż nieważne są karty puste, niezawierające nazwisk ważnie zgłaszanych kandydatów oraz nieopatrzone pieczęcią komisji wyborczej, ale tylko w wypadku, gdy wybory odbywały się w czasie zgromadzenia powszechnego. Delegatem zostawał kandydat, który uzyskał największą liczbę głosów, zastępcą delegata – osoba uzyskująca kolejno największą liczbę głosów, jednakże liczba zastępców nie mogła przekroczyć liczby delegatów przypadającej na dany obwód.

Głosowanie w czasie Ogólnego Zjazdu Polaków było głosowaniem nie na poszczególnych kandydatów, lecz głosowaniem na listy. Listy kandydatów do Rady należało zgłaszać Głównej Komisji Wyborczej nie później niż 14 dni przed terminem głosowania. Musiała być ona podpisana przez przynajmniej 15 delegatów, zaś liczba kandydatów na liście nie mogła być większa niż 45 osób. Każdy z delegatów posiadał prawo do oddania maksymalnie 30 głosów, mógł oddać głosy na kandydatów z różnych list wyborczych. Głosowanie przeprowadzano za pomocą kart koloru białego, oddanie głosu na karcie innego koloru powodowało nieważność głosu, podobnie jak oddanie go na karcie pustej lub niezawierającej nazwisk ważnie zgłoszonych kandydatów. Do przeliczenia głosów i obliczenia liczby mandatów przypadających konkretnym

listom stosowano metodę D'Hondta, przy czym w ramach tej samej listy, w wypadku równości głosów rozstrzygająca była kolejność umieszczenia kandydata na liście.

Pierwszy zjazd, na którym miano dokonać wyboru członków Rady Narodowej, został wyznaczony przez prezydenta Rzeczypospolitej na dni 25 i 26 lutego 1978 roku³³.

Obecni na zjeździe prezydent Stanisław Ostrowski oraz premier Kazimierz Świątek zgodnie podkreślili znaczenie zjazdu oraz wyborów. Ostatecznie do wyborów zgłoszono 3 listy zawierające łącznie nazwiska 105 kandydatów. 17 mandatów zdobyła lista nr 2, 10 mandatów lista nr 1, zaś lista nr 3 zdobyła 3 miejsca³⁴. W związku z powyższym członkami rady z wyboru zostali z listy nr 2: Teresa Affeltowicz, Marek Barański, Adam Ostoja-Ostaszewski, Artur Rynkiewicz, Tadeusz Musioł, Marek Ostrowski, Jan Maślanka, Jerzy Madej, Anna Sabbatowa, Michał Olizar, Bogusław Stefanowski, Barbara Orłowska, Zbigniew Scholtz, Bolesław Bokszczanin, Leonidas Kliszewicz, Otylia Szczepańska, Tadeusz Muszyński, z listy nr 1: Marek Ścibor-Rylski, Albert Nawrocki, Sławomir Biel, Aleksander Bohdanowicz, Anzelm Jerzy Cydzik, Zdzisław Maszardo, Jan Tomaszewski, Jan Łukasiewicz, Irena Grocholewska, Zbigniew Gąsiewicz, z listy nr 3 na stanowisko radnego wybrano: Henryka Łuszowicza, Ryszarda Boguckiego, Leszka Bełdowskiego³⁵.

W komunikacie Polskiej Agencji Telegraficznej podkreślono, iż radnymi zostali ludzie stosunkowo młodzi, średnia wieku wyniosła bowiem 44 lata³⁶. Pierwsze posiedzenie Rady Narodowej nowej kadencji zostało zwołane przez prezydenta Rzeczypospolitej na dzień 17 czerwca 1978 roku³⁷. Inaugurując posiedzenie nowo powołanej Rady, Stanisław Ostrowski stwierdził, iż „drugim ważnym czynnikiem w obecnej Radzie Narodowej jest udział 30 członków z wyborów ostatnio przeprowadzonych na terenie Wielkiej Brytanii. Ich udział być może nada naszej Radzie inny charakter, da bowiem Radzie szerszą podbudowę i bezpośrednie oparcie w środowisku polskim. Udział tych nowych działaczy politycznych powinien wnieść nowe myśli i nowe inicjatywy.

³³ Dz.U. 1977 nr 2, poz. 2. Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 1977 roku o wyborach delegatów na Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii.

³⁴ Komunikat PAT Ogólnego Zjazdu Polaków w Wielkiej Brytanii, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, sygn. 701/9/13.

³⁵ Ibidem, s. 2.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Dz.U. 1978 nr 2, poz. 2 Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1978 roku o zwołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej na pierwsze posiedzenie nowej w kadencji.

Wśród wybranych jest szereg ludzi z młodego pokolenia, urodzonych już na emigracji. Jest to zjawisko bardzo pożądane, zapewnia ono przejmowanie zadań emigracji przez polskie młode pokolenie³⁸. Wystąpienie głowy uchodźczego państwa wskazywało na wielkie nadzieje, jakie wiązano z powszechnymi wyborami do Rady. Widziano w nich nie tylko sposób na rozszerzenie podstawy działania tej instytucji poza stronnictwa polityczne, ale także, a może przede wszystkim, upatrywano w nich środek do zapewnienia kontynuacji funkcjonowania emigracyjnych instytucji.

W pierwszym posiedzeniu wzięło udział 84 członków emigracyjnego *quasi*-parlamentu, spośród których wyłoniono jego prezydium³⁹. Przewodniczącym Rady został Zygmunt Szadkowski, który uzyskał 58 głosów (22 głosy, które zdobył jego kontrkandydat Stanisław Nowak z klubu Związku Socjalistów Polskich), wiceprzewodniczącymi zostali: wyłonią z wyborów powszechnych Teresa Affletowicz, Walery Choroszewski, Bohdan Podoski, Józef Raca oraz Janusz Zawadzki⁴⁰.

Warto zwrócić uwagę, iż nad właściwym przebiegiem wyborów powszechnych czuwały komisje wyborcze trzech szczebli. W skład Głównej Komisji wyborczej powoływanej przez prezydenta na wniosek rządu wchodziło 9 członków oraz jej przewodniczący i wiceprzewodniczący, nie mogli się oni ubiegać o mandat radnego oraz delegata na Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii. Członkami komisji w 1977 roku zostali: Jan Berek (przewodniczący), Zdzisław Bukojemski (viceprzewodniczący), Władysław Łapiński, Maria Gałdyńska, Wojciech Kalita, Włodzimierz Kamieński, Zygmunt Kopel, Władysław Nadratowski, Albina Rondonańska, Józef Szkudłapski, Aleksander Wilowski⁴¹. Kadencja tego organu kończyła się wraz z kadencją Rady Narodowej, przy której tworzeniu ją powołano.

Do najważniejszych zadań Komisji należało sprawowanie nadzoru nad działalnością okręgowych komisji wyborczych oraz rozpatrywanie kierowanych do nich protestów wyborczych odnośnie do wyborów delegatów na Ogólny Zjazd Polaków, w wyniku których mogła ona unieważnić wybory lub zarządzić ponowne głosowanie w danym obwodzie

³⁸ Komunikat PAT dot. otwarcia nowej kadencji Rady Narodowej RP, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, sygn. 701/9/13, s. 259.

³⁹ Ibidem, s. 258.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Dz.U. 1977 nr 2, dział II urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1977 roku o powołaniu Głównej Komisji Wyborczej.

albo też w przypadku mniejszych naruszeń przepisów ordynacji sprostować wynik. Przysługiwało jej uprawnienie do wydawania instrukcji dotyczących szczegółowego sposobu przeprowadzenia głosowania w okręgach i obwodach. Ponadto Główna Komisja Wyborcza przyjmowała zgłoszenia list kandydatów do Rady Narodowej oraz oznaczała je stosownym numerem i podawała do wiadomości ogółu delegatów oraz badała zgodność zgłoszeń z przepisami ordynacji. W sytuacji uznania zgłoszenia listy za wadliwe Komisja wzywała pełnomocnika zgłaszających listę do usunięcia jej wad w terminie 7 dni od dnia otrzymania zgłoszenia. Jeśli wad nie usunięto, lista była unieważniana w całości lub w odniesieniu do tych kandydatów, których wskazana wada dotyczyła. Komisja ustalała również wynik wyborów oraz dokonywała rozdziału miejsc między poszczególne listy.

Komisje okręgowe były powoływane przez Główną Komisję Wyborczą tylko do przeprowadzenia czynności wyborczych i składały się z przewodniczącego i przynajmniej 4 członków, którzy nie mogli ubiegać się o mandat delegata na Ogólny Zjazd Polaków we własnym okręgu. Komisja ta sprawowała nadzór nad działaniem komisji obwodowych i przyjmowała oraz opiniowała protesty wyborcze, które następnie przesyłano do Głównej Komisji.

Obwodowe komisje wyborcze były powoływane przez komisję okręgową również tylko w celu przeprowadzenia czynności wyborczych, w ich skład wchodził przewodniczący oraz co najmniej czterech członków, który nie mogli ubiegać się o mandat delegata na zjazd w swoim obwodzie. Organ ten bezpośrednio odpowiadał za przeprowadzenie wyborów, przyjmował zgłoszenia kandydatów na delegatów oraz publikował i ogłaszał ich listy, a także zarządzała głosowanie w obwodzie. W wypadku, gdy wybory w obwodzie odbywały się w formie zgromadzenia powszechnego, przewodniczył mu przewodniczący komisji obwodowej, a prezydium zgromadzenia stanowili jej członkowie. Do zadań tej komisji należało również ustalenie wyników głosowania.

Ordynacja wyborcza z 9 maja 1977 roku była krytykowana przez niektóre stronnictwa polityczne. Stronnictwo Narodowe szczególnie ostro atakowało rozwiązania dotyczące wyborów powszechnych 30 członków Rady Narodowej. Podkreślano, iż jest to mało znaczący akt, gdyż przy ogólnej liczbie 105 członków rady głos wybranych w wyborach powszechnych będzie niedostrzegalny na tle głosu członków mianowanych przez prezydenta⁴². Krytykowano również dopuszczenie głosowania

⁴² R. Turkowski, *Parlamentaryzm polski na uchodźstwie 1973–1991*, Warszawa 2002, s. 39.

korespondencyjnego w wyborach delegatów na Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii widząc w nim przede wszystkim szeroką możliwość dokonywania fałszerstw wyborczych⁴³.

Mimo krytycznych głosów wybory powszechne do Rady Narodowej spotkały się z pewnym odzewem wśród polskiej społeczności w Wielkiej Brytanii. Wzięło w nich bowiem udział około 11 tysięcy osób, co stanowiło między 8% a 10% wszystkich uprawnionych do głosowania. Należy zwrócić uwagę również na symboliczny wymiar powszechnych wyborów mających prowadzić do wyłonienia członków emigracyjnego *quasi*-parlamentu.

Kadencja częściowo wyłonionej w wyborach powszechnych Rady Narodowej VI kadencji upłynęła w 1983 roku, wobec czego została ona 17 czerwca 1983 roku rozwiązana przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁴. Kolejne wybory powszechne miały odbyć się według nowej ordynacji z 15 czerwca 1983 roku⁴⁵. Według nowych przepisów 30 mandatów pochodzących z wyborów podzielono na dwie kategorie. 12 członków wybierano w wyborach bezpośrednich, zaś pozostałych 18 tak jak dotychczas, pośrednio i przez głosowanie w czasie Ogólnego Zjazdu Polaków w Wielkiej Brytanii. W związku z tą zmianą w odniesieniu do 12 mandatów obsadzanych w wyborach w okręgach, bierne prawo wyborcze przysługiwało każdemu uprawnionemu do głosowania, który ukończył 21 lat. Obszar Wielkiej Brytanii podzielono na 12 okręgów wyborczych, w których wybierano w wyborach bezpośrednich po 1 członku Rady Narodowej oraz delegatów na Ogólny Zjazd Polaków. Zgodnie z przepisami ordynacji wyborca dysponował jednym głosem w wyborach bezpośrednich do Rady Narodowej oraz tyloma głosami w wyborach na delegatów, ilu zostało przypisanych do danego obwodu głosowania.

Ordynacja w art. 14 ust. 5 wskazywała, iż w komisjach obwodowych powinny być odrębne urny wyborcze do głosowania na członków Rady i na delegatów, a także, iż karty do głosowania powinny być różnych kolorów, tak aby uniknąć ewentualnej pomyłki. Wyniki wyborów do Rady Narodowej w okręgu ustalała okręgowa komisja

⁴³ Ibidem, s. 39.

⁴⁴ Dz.U. 1983 nr 2, dział urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 czerwca 1983 roku o rozwiązaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej.

⁴⁵ Dz.U. 1983 nr 2, poz. 4.

wyborcza na podstawie protokołów przesłanych przez komisje obwodowe. Artykuł 18 ust. 3 ordynacji przewidywał, iż w sytuacji równości głosów komisja okręgowa zwróci się w ciągu 3 dni do kandydatów, którzy uzyskali taką samą liczbę głosów, by uzgodnili między sobą, który z nich obejmie mandat. Gdyby zaś w ciągu kolejnych 3 dni nie poczynili takiego uzgodnienia, wówczas komisja przeprowadzała losowanie, które przesądzało o ostatecznym wyniku wyborów. Przepis ten niewątpliwie był wyrazem sporego zaufania do działaczy emigracyjnych, pozwalał bowiem rozstrzygnąć obsadzenie mandatu w sytuacji równości głosów w drodze wzajemnych uzgodnień między kandydatami. Wybór 12 członków Rady Narodowej w wyborach bezpośrednich wpłynął też, co naturalne, na zmniejszenie liczby głosów przysługujących delegatom na Ogólny Zjazd Polaków z 30 do 18. Pozostałe zasady nowej ordynacji nie odbiegały znacząco od przepisów wyżej omówionej ordynacji z 9 maja 1977 roku.

Termin wyborów bezpośrednich radnych oraz wyborów delegatów określono na 11 września 1983 roku, zaś Ogólny Zjazd Polaków, mający dokonać wyboru pozostałych 18 członków Rady pochodzących z elekcji pośredniej, miał się odbyć 12 i 13 listopada 1983 roku w Londynie⁴⁶. 18 czerwca 1983 roku w celu przeprowadzenia wyborów prezydent Edward Raczyński powołał Główną Komisję Wyborczą w składzie: przewodniczący Zygmunt Łuczak, wiceprzewodniczący Kazimierz Łęczyński oraz członkowie Zbigniew Kowalski, Józef Azarko, Jadwiga Grochowska, Fryderyk Wielgosz, Tadeusz Pomian-Srzednicki, Jerzy Juszko, Bronisław Sanojca, Zdzisław Bukojemski oraz Teresa Łakomy⁴⁷.

W wyniku przeprowadzonych wyborów bezpośrednich członkami Rady Narodowej zostali: Bolesław Indyk, Irena Krzyżanowska, Tadeusz Musioł, Zdzisław Luszowicz, Leonidas Kliszewicz, Leszek Bełdowski, Tadeusz Ograbisz, Roman Zedarnowski, Zdzisław Szopis, Artur Rynkiewicz, Jacek Bernasiński oraz Jacek Zawada⁴⁸. Pozostali członkowie Rady pochodzący z wyboru zostali wybrani przez delegatów na Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii. Warto odnotować, iż inaugurując zjazd, Edward

⁴⁶ Dz.U. 1983 nr 2, dział urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 czerwca 1983 roku o wyborach 12 członków Rady Narodowej RP oraz delegatów na Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii.

⁴⁷ Dz.U. 1983 nr 2, dział urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 czerwca 1983 roku o powołaniu Głównej Komisji Wyborczej.

⁴⁸ Dz.U. 1983 nr 3, dział urzędowy, Ogłoszenie Głównego Komisarza Wyborczego z dnia 13 listopada o wynikach wyborów do Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej.

Raczyński zaapelował do delegatów, by dokonali wyboru „jednostek gotowych bezinteresownie, odważnie i mądrze służyć krajowi⁴⁹”. Pierwsze posiedzenie Rady VII kadencji zwołano na 17 grudnia 1983 roku⁵⁰. W czasie tego posiedzenia wybrano przewodniczącego emigracyjnego *quasi*-parlamentu, którym został jedyny zgłoszony na to stanowisko kandydat – Zygmunt Szadkowski. Wybrano także wiceprzewodniczących, którymi zostali: Teresa Affeltowicz, Bohdan Podoski, Lidia Ciołkoszowa, Zygmunt Szkopiak, Jan Niedzielski, a także Leonidas Kliszewicz⁵¹.

Wybory powszechne w 1983 roku, podobnie jak poprzednie, spotkały się z krytyką ze strony niektórych stronnictw politycznych. Polskie Stronnictwo Ludowe uważało, iż nowa ordynacja wyborcza nadal jest niedemokratyczna, zaś utrzymanie zasady wyborów pośrednich było błędem i wywołało niezadowolenie wśród polskiej społeczności⁵². Wydaje się, iż przytoczona wyżej opinia nie jest pozbawiona racji, gdyż w 1983 roku w wyborach wzięło udział nieco ponad 8 tys. wyborców, a więc znacząco mniej niż w roku 1977.

Całkowitą likwidację wyborów pośrednich do Rady Narodowej przyniosła dopiero ostatnia ordynacja wyborcza z 10 października 1988 roku, którą przygotowano na potrzeby wyborów do Rady Narodowej VIII kadencji. Dekret przewidywał, iż 30 członków Rady było wybieranych przez ogół obywateli polskich w Wielkiej Brytanii w głosowaniu powszechnym, równym, tajnym i bezpośrednim. Ponadto w skład tego gremium miało wejść również 11 członków z wyborów dokonanych na obszarze państw skandynawskich, państw Beneluksu oraz Szwajcarii, Austrii i Włoch przez ogół obywateli polskich zamieszkujących na terytorium tych państw. Czynne prawo wyborcze przyznano obywatelom, którzy ukończyli 18 lat, prawo bierne zaś tym, którzy ukończyli co najmniej 21 lat.

Zgodnie z przepisami ordynacji kandydata do *quasi*-parlamentu emigracyjnego mogło zgłosić co najmniej 15 obywateli, zaś na obszarze pozostałych państw

⁴⁹ Dz.U. 1983 nr 3, dział nieurzędowy, Tekst przemówienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na otwarcie Ogólnego Zjazdu Polaków w dniu 12 listopada 1983 roku.

⁵⁰ Dz.U. 1983 nr 3, dział urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 listopada 1983 roku o zwołaniu Rady Narodowej RP na pierwsze posiedzenie w nowej kadencji.

⁵¹ R. Turkowski, *Parlamentaryzm polski...*, s. 65.

⁵² Ibidem, s. 64.

co najmniej 10. Każdemu uprawnionemu do głosowania przysługiwało tyle głosów, ilu członków Rady przypisano do danego okręgu, wybory mogły być zaś przeprowadzone w formie głosowania do urny lub w zgromadzeń powszechnych wyborców. Rodzaj głosowania określała dla każdego obwodu okręgowa komisja wyborcza na wniosek komisji obwodowej. Wynik wyborów w okręgu ustalała okręgowa komisja wyborcza na podstawie protokołów przesłanych przez komisje obwodowe. Podobnie jak w poprzedniej ordynacji również ordynacja z 10 października 1988 roku przewidywała, iż w wypadku równości głosów komisja proponowała w ciągu 3 dni, aby kandydaci ci uzgodnili między sobą, który z nich obejmie mandat. Gdyby tego nie uczynili, w terminie kolejnych 3 dni przeprowadzano losowanie rozstrzygające o objęciu mandatu. Protesty wyborcze, podobnie jak miało to miejsce we wcześniejszych dekretach określających zasady głosowania, wnoszono w terminie 7 dni od daty zakończenia głosowania w obwodach do okręgowej komisji wyborczej, która po ich zaopiniowaniu przekazywała je do Głównej Komisji Wyborczej.

Nowa ordynacja zmniejszyła liczbę członków Głównej Komisji Wyborczej. Zgodnie bowiem z przepisem art. 7 dekretu w jej składzie znajdowali się przewodniczący, wiceprzewodniczący oraz 7 członków. W skład tego organu w 1988 roku powołano: Leonidasa Kaliszewicza jako przewodniczącego, Mieczysława Banasika jako wiceprzewodniczącego, Mieczysława Zuba jako sekretarza, a także Walerego Choroszewskiego, Bolesława Dobskiego, Jadwigę Grochowską, Norberta Romera, Andrzeja Sągajłę i Romana Sitkowskiego jako członków⁵³. Termin wyborów określono zarówno na terenie Wielkiej Brytanii, jak i na pozostałych państwach na 30 kwietnia 1989 roku⁵⁴. Na wielkie nadzieje związane z pierwszymi w pełni bezpośrednimi wyborami do Rady Narodowej wskazuje noworoczne wystąpienie prezydenta Kazimierza Sabbata, w którym stwierdził, iż „w roku bieżącym odbędą się kolejne wybory do Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej na następną kadencję tej Rady (...) działalność tej namiastki Parlamentu Polskiego ma wielkie znaczenie

⁵³ Dz.U. 1989 nr 1, dział urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 stycznia 1989 roku o powołaniu Głównej Komisji Wyborczej do Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej.

⁵⁴ Dz.U. 1989 nr 1, dział urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 stycznia 1989 roku o wyborach na terenie Wielkiej Brytanii do Rady Narodowej Rzeczypospolitej oraz Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o wyborach na obszarach Skandynawii, Beneluxu oraz Szwajcarii, Austrii i Włoch.

polityczne. Wiąże działalność wykonawczą z szeroką bazą polityczną i społeczną. Będzie to wielkie wydarzenie⁵⁵”.

Pierwsze posiedzenie Rady Narodowej VIII kadencji odbyło się 10 czerwca 1989 roku, a więc już po wyborach do sejmu kontraktowego w kraju⁵⁶. Nowa sytuacja wewnętrzna w Polsce oraz zmiany zachodzące na arenie międzynarodowej odbiły się echem w przemówieniu prezydenta Kazimierza Sabbata inaugurującym nową kadencję Rady. Sabbat stwierdził bowiem, iż:

„zbieramy się na uroczystości otwarcia nowej kadencji Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej, w sytuacji niezwyklej. Przed paroma dniami miały miejsce w Kraju wybory do sejmu i do nowo utworzonego senatu. Nie miały to być wybory wolne ani demokratyczne (...) Rada Narodowa Rzeczypospolitej pozostaje nadal jedynym prawdziwym i w pełni swobodnym wyrazicielem i platformą współpracy polskich nurtów politycznych. Sytuacja w Kraju zwiększa jej rolę i jej znaczenie. Na ramionach rządu leżą nadal te same obowiązki, które nałożyła na nas historia. Prezydent Rzeczypospolitej nadal wyraża ciągłość suwerenności Państwa Polskiego. Ten stan rzeczy będzie trwał do czasu kiedy w Polsce zbierze się nareszcie Sejm wybrany w wolnych i demokratycznych wyborach, wolny od obcej siły i od strachu. Wtedy wielka dziejowa rola naszej emigracji ulegnie zakończeniu. Dzień ten przybliżył się znacznie. Czekamy na niego z wiarą w nasz Naród⁵⁷”.

Przewodniczącym Rady VIII kadencji ponownie wybrano Zygmunta Szadkowskiego, wiceprzewodniczącymi zostali: Teresa Affeltowicz, Miron Andryszewski, Lidia Ciołkoszowa, Jerzy Jaskowski, Lech Kantecki oraz Zdzisław Kołodziejski.

Na uwagę zasługuje fakt, iż Rada Narodowa, która ukonstytuowała się w 1989 roku, była ostatnim organem emigracyjnego państwa, który zaprzestał swojej działalności. Zgodnie bowiem z brzmieniem protokołu przekazania insygniów prezydenckich przez prezydenta Ryszarda Kaczorowskiego prezydentowi Lechowi Wałęsie „Rada Narodowa w Londynie ulegnie rozwiązaniu z chwilą ukonstytuowania się sejmu i senatu wybranych

⁵⁵ Dz.U. 1989 nr 1, dział nieurzędowy, Tekst przemówienia Prezydenta Rzeczypospolitej wygłoszonego na spotkaniu noworocznym w siedzibie Prezydenta Rzeczypospolitej w dniu 1 stycznia 1989 roku.

⁵⁶ Dz.U. 1989 nr 2, dział urzędowy, Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 maja 1989 roku o zwołaniu Rady Narodowej RP na pierwsze posiedzenie w nowej kadencji.

⁵⁷ Dz.U. 1989 nr 3, dział nieurzędowy, *Przemówienie Prezydenta Rzeczypospolitej Kazimierza Sabbata w dniu 10 czerwca 1989 roku na pierwszym posiedzeniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej w nowej kadencji.*

w powszechnych, wolnych wyborach⁵⁸”. Warunek ten został wypełniony dopiero wraz z wyborami powszechnymi do sejmu I kadencji oraz senatu II kadencji w 1991 roku. Ostatnie posiedzenie Rady Narodowej miało miejsce w dniu 8 grudnia 1991 roku, już po zaprzysiężeniu Sejmu i Senatu wyłonionego w pierwszych w pełni wolnych wyborach w kraju. Tym samym ostatecznie zakończyły się dzieje emigracyjnego parlamentu.

5. Zakończenie

Analiza wszystkich trzy wyżej omówionych ordynacji wyborczych do Rady Narodowej Rzeczypospolitej uwidocznia ewolucję i próbę likwidacji „deficytu demokracji”, jaki występował w Radzie. Wszak pierwotnie było to stosunkowo wąskie gremium pochodzące wyłącznie z nominacji prezydenckiej. Dopiero scalenie obozu niepodległościowego przyczyniło się do poszerzenia bazy społecznej Rady i wykrystalizowania się idei wyborów powszechnych części członków tego gremium. Warto zwrócić uwagę również na demokratyzację samych wyborów i dokonaną w związku z tym likwidację w ordynacji z 10 października 1988 roku wyborów pośrednich. Z pewnością bezpośrednie i powszechne wybory do Rady Narodowej miały wpłynąć na aktywizację polskiej społeczności na emigracji oraz zagwarantować starzejącej się wojennej emigracji godnych kontynuatorów poprzez wciągnięcie do stworzonych przezeń instytucji Polaków młodego pokolenia.

Frekwencja w wyborach do Rady z przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku lokująca się na poziomie zbliżonym do 10% uprawnionych do głosowania pozwala chyba na stwierdzenie, że działania te przyniosły co najmniej ograniczony skutek. Mimo tego częściowa demokratyzacja procesu wyborczego członków Rady Narodowej sprawiała, iż pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku możliwe stało się przedstawianie Rady Narodowej jako jedynej prawdziwie demokratycznej reprezentacji różnych nurtów obecnych w polskim społeczeństwie. Miało to szczególne znaczenie, gdy w kraju wyłoniono tak zwany sejm kontraktowy, dla którego Rada w założeniu ośrodka emigracyjnego stanowiła pewną przeciwwagę. Opinia taka wybrzmiała między innymi w przywołanym już powyżej przemówieniu prezydenta Sabbata, wygłoszonym w czasie inauguracji Rady VIII kadencji.

⁵⁸ Dz.U. 1990 nr 5, dział urzędowy.

Działania mające na celu ograniczenie wspomnianego wyżej „deficytu demokracji” w Radzie Narodowej należy rozpatrywać także w szerszym kontekście demokratyzacji zasad ustrojowych, na jakich opierał swoje funkcjonowanie cały tak zwany rząd londyński. Nie budzi bowiem wątpliwości, że w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku praktyka stosowania przepisów konstytucji kwietniowej znacząco odbiegała od autorytarnych w swej istocie pierwotnych założeń ideologicznych tej ustawy zasadniczej i była bliska zasadom ustrojowym nowoczesnego i demokratycznego państwa prawnego.

Silna pozycja prezydenta na przestrzeni dziesięcioleci obowiązywania konstytucji z 1935 roku uległa bowiem stopniowemu osłabieniu. Można zatem uznać, że zmiany, jakie zachodziły w ordynacjach wyborczych do Rady Narodowej na uchodźstwie, były elementem całego procesu poszukiwania demokratycznej legitymacji przez polski rząd emigracyjny w Londynie.

Bibliografia

Archiwalia

Komunikat PAT dot. otwarcia nowej kadencji Rady Narodowej RP, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, sygn. 701/9/13.

Komunikat PAT dot. XV posiedzenia Rady Narodowej RP, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, sygn. 701/9/13.

Komunikat PAT Ogólnego Zjazdu Polaków w Wielkiej Brytanii, Instytut Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku, sygn. 701/9.

Scalenie Obozu Niepodległościowego. Fakty i Dokumenty, Londyn 1973.

Akty prawne

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 roku o powołaniu Rady Narodowej (Dz.U. 1939 nr 104, poz. 1008).

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 grudnia 1939 roku o zmianie nazwy „Rada Narodowa” na nazwę „Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej” (Dz.U. 1939 nr 105, poz. 1009).

Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 marca 1940 r. o zmianie niektórych postanowień dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 roku o powołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1940 nr 7, poz. 18).

- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 20 września 1941 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1941 nr 6, poz. 11).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 stycznia 1942 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powstaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1942 nr 2, poz. 3).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1945 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1945 nr 2, poz. 3).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 sierpnia 1948 r. o zmianie dekretu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1939 r. o powołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1948 nr 3, poz. 4).
- Dekret Prezydenta RP z 9 grudnia 1953 roku o zmianie dekretu prezydenta RP z 9 grudnia 1939 roku (Dz.U. 1953 nr 3, poz. 6).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 5 listopada 1971 r. o powołaniu Rady Stanu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1971 nr 4, poz. 2).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 5 marca 1973 r. o zachowaniu przez emigrantów polskich prawa obywateli polskich (Dz.U. 1973 nr 1, poz. 1).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 maja 1973 r. o powołaniu Rady Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1973 nr 3, poz. 4).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 maja 1977 r. o ordynacji wyborczej do Rady Narodowej R.P. na obszarze Wielkiej Brytanii (Dz.U. 1977 nr 2, poz. 2).
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 czerwca 1983 r. o ordynacji wyborczej do Rady Narodowej R.P. na obszarze Wielkiej Brytanii (Dz.U. 1983 nr 2, poz. 4).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 2 listopada 1939 r. o rozwiązaniu Sejmu i Senatu (M.P. 1939 nr 245, poz. 1).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 1977 roku o wyborach delegatów na Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii (Dz.U. 1977 nr 2, poz. 2).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 15 lipca 1977 roku o powołaniu Głównej Komisji Wyborczej (Dz.U. 1977 nr 2, dział II urzędowy).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1978 roku o zwołaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej na pierwsze posiedzenie nowej w kadencji (Dz.U. 1978 nr 2, poz. 2).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 czerwca 1983 roku o rozwiązaniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1983 nr 2, dział urzędowy).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 czerwca 1983 roku o wyborach 12 członków Rady Narodowej RP oraz delegatów na Ogólny Zjazd Polaków w Wielkiej Brytanii (Dz.U. 1983 nr 2, dział urzędowy).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 czerwca 1983 roku o powołaniu Głównej Komisji Wyborczej (Dz.U. 1983 nr 2, dział urzędowy).

- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 listopada 1983 roku o zwołaniu Rady Narodowej RP na pierwsze posiedzenie w nowej kadencji (Dz.U. 1983 nr 3, dział urzędowy).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 stycznia 1989 roku o powołaniu Głównej Komisji Wyborczej do Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1989 nr 1, dział urzędowy).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 stycznia 1989 roku o wyborach na terenie Wielkiej Brytanii do Rady Narodowej Rzeczypospolitej oraz Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o wyborach na obszarach Skandynawii, Beneluxu oraz Szwajcarii, Austrii i Włoch (Dz.U. 1989 nr 1, dział urzędowy).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 maja 1989 roku o zwołaniu Rady Narodowej RP na pierwsze posiedzenie w nowej kadencji (Dz.U. 1989 nr 2, dział urzędowy).
- Ogłoszenie Głównego Komisarza Wyborczego z dnia 13 listopada o wynikach wyborów do Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1983 nr 3, dział urzędowy).
- Tekst przemówienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na otwarcie Ogólnego Zjazdu Polaków w dniu 12 listopada 1983 roku (Dz.U. 1983 nr 3, dział nieurzędowy).
- Tekst przemówienia Prezydenta Rzeczypospolitej wygłoszonego na spotkaniu noworocznym w siedzibie Prezydenta Rzeczypospolitej w dniu 1 stycznia 1989 roku (Dz.U. 1989 nr 1, dział nieurzędowy).
- Przemówienie Prezydenta Rzeczypospolitej Kazimierza Sabbata w dniu 10 czerwca 1989 roku na pierwszym posiedzeniu Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej w nowej kadencji (Dz.U. 1989 nr 3, dział nieurzędowy).

Literatura

- Duraczyński Eugeniusz, Turkowski Romuald, *O Polsce na uchodźstwie. Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1939–1945*, Warszawa 1998.
- Friszke Andrzej, *Życie polityczne emigracji*, Warszawa 1999.
- Górecki Dariusz, *Polskie naczelne władze państwowe na uchodźstwie w latach 1939–1990*, Warszawa 2002.
- Habielski Rafał (red.), *Poczet prezydentów Rzeczypospolitej na uchodźstwie w latach 1939–1990*, Białystok 2015.
- Kulka Grzegorz, *Komisje prawno-ustrojowe Rady Narodowej RP na emigracji w latach 1939–1991*, Warszawa 2009.
- Pobóg-Malinowski Władysław, *Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945*, t. III, Londyn 1960.
- Rostocki Władysław, *Pięćdziesiąt pięć lat mocy obowiązującej konstytucji kwietniowej. Ustrój władzy państwowej w ustawie zasadniczej i praktyce*, Lublin 2002.
- Siemaszko Karol, *Sąd Obywatelski w Londynie. Organizacja i orzecznictwo*, Poznań 2013.

- Szumiło Mirosław, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1949–1991. Parlamentaryzm na uchodźstwie*, [w:] *Między Konstytucją Nihil Novi a ustawodawstwem nowoczesnej demokracji. Parlamentaryzm Polski w XVI–XX wieku*, red. Henryk Gmiterek, Sebastian Piątkowski, Janusz Wrona, Radom 2005.
- Taborska Halina, Fleming Michael, Rzegocki Arkady (red.), *Prezydenci i rządy RP na uchodźstwie 1939–1990*, Kraków–Londyn 2013.
- Turkowski Romuald, *Dzieje parlamentaryzmu polskiego na uchodźstwie 1945–1972*, Warszawa 2001.
- Turkowski Romuald, *Parlamentaryzm polski na uchodźstwie 1973–1991*, Warszawa 2002.
- Turkowski Romuald, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1939–1945*, [w:] *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej*, red. Zbigniew Bażyński, Londyn 1994.
- Wierzbicki Marek, *Człowiek z Polski. Prezydent RP Kazimierz Sabbat (1913–1989) i polska emigracja niepodległościowa*, Warszawa 2019.
- Wolsza Tadeusz, *Rząd RP na obczyźnie wobec wydarzeń w kraju 1945–1950*, Warszawa 1998.
- Żytkowicz Monika, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Jedności Narodowej 1939–1945*, [w:] *Między Konstytucją Nihil Novi a ustawodawstwem nowoczesnej demokracji. Parlamentaryzm Polski w XVI–XX wieku*, red. Henryk Gmiterek, Sebastian Piątkowski, Janusz Wrona, Radom 2005.

► STRESZCZENIE

Zasady wyłaniania członków emigracyjnej Rady Narodowej (1939–1990)

Rada Narodowa na emigracji funkcjonowała w latach 1939–1954 oraz w latach 1973–1991. Niemal dwudziestoletnia przerwa w funkcjonowaniu tej instytucji spowodowana była podziałem w łonie polskiej emigracji niepodległościowej, jaki dokonał się w konsekwencji odmowy przez Augusta Zaleskiego zrzeczenia się urzędu prezydenta Rzeczypospolitej po zakończeniu pierwszej 7-letniej kadencji w 1954 roku. Rada Narodowa została przywrócona w 1973 roku na podstawie przepisów nowego dekretu z 29 maja 1973 roku. O ile emigracyjny *quasi*-parlament, funkcjonujący w okresie II wojny światowej i w pierwszych powojennych latach, pochodził w całości z nominacji prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, o tyle przywrócona w latach siedemdziesiątych XX wieku Rada składała się w części z członków wybieranych w wyborach powszechnych.

Wybory te, organizowane od 1978 roku, miały stanowić odpowiedź na dotyczący władze emigracyjne „deficyt demokracji”. Ani prezydent, ani rząd na uchodźstwie nie posiadali bowiem demokratycznej legitymacji. Prezydenci na uchodźstwie byli wskazywani przez swych poprzedników, rada ministrów była natomiast desygnowana przez prezydenta na podstawie sugestii emigracyjnych stronnictw politycznych. Wybór części członków Rady

Narodowej w wyborach powszechnych miał także na celu aktywizację polskiej społeczności na emigracji oraz zagwarantowanie godnych kontynuatorów coraz starszego pokolenia wojennych emigrantów poprzez wciągnięcie do stworzonych przezeń instytucji Polaków młodego pokolenia. Mając na uwadze stosunkowo niską frekwencję w wyborach powszechnych do Rady Narodowej, można uznać, że ten drugi cel udało się zrealizować jedynie w bardzo ograniczonym zakresie.

► SUMMARY

Rules for Election of Members of the Emigre National Council (1939–1990)

The National Council in exile operated in the years 1939–1954 and in the years 1973–1991. The almost twenty-year break in the functioning of this institution was caused by the division within the Polish independence emigration that occurred as a consequence of August Zaleski's refusal to resign from the office of the President of the Republic of Poland after the end of the first 7-year term in 1954. The National Council was restored in 1973 based on the provisions of a new decree of May 29, 1973. While the quasi-parliament in exile functioning during World War II and in the first post-war years was entirely nominated by the President of the Republic of Poland, the Council restored in the 1970s consisted partly of the members elected in general elections.

These elections, organized since 1978, were supposed to be a response to the “democratic deficit” affecting the emigration authorities. Neither the president nor the government in exile had democratic legitimacy. Presidents in exile were appointed by their predecessors, while the council of ministers was designated by the president, based on suggestions from the exile political parties. The election of some members of the National Council in the general elections was also aimed at activating the Polish community in exile and at guaranteeing worthy successors to the increasingly older generation of war emigrants by attracting young generation Poles to the institutions it created. Taking into account the relatively low turnout in the general elections to the National Council, it can be concluded that the latter goal was achieved only to a very limited extent.